

Szalai Gáborné

A népkönyvtártól Hamvas Béláig

Nagy kultúrával feltétlenül együtt jár az a kötelezettség, hogy az ember azt tovább építse. Kultúrában születni nem csak annyit jelent, hogy élvezni a kiváltságokat, amiket az ősök alkotása teremtett, hanem annyit is, hogy előkészíteni az utódok kultúráját.

(Hamvas Béla: Világválság)

I. Előzmények. Egy könyvtár története mindig párhuzamos az adott település kultúrájának történéseivel, és így volt ez Százhalombattán is. A közel 4000 éve lakott település életében könyvtárról csak a XX. század második felétől beszélhetünk.

Az itt talált gazdag régészeti leletek, később a korabeli krónikák beszámolóit tanúsítják a település évezredekén átnyúló múltját, melynek egyik jellegzetessége az, hogy nem volt folyamatosan lakott, többször kihalt, majd újranevesült, és e népcsoportok nem álltak kapcsolatban egymással.

Az utolsó, a törökdúlás utáni betelepítés több hullámban történik: 1694-ben az első szerb telepesek, az 1710–20-as években felvidéki magyarok, majd néhány évtizeddel később vegyes összetételű délszláv etnikum érkezik hozzájuk. Először ők adnak a falunak templomot és iskolát, a magyar ajkúak később teremtik meg ezen intézményeket. Az 5-600 fős, később 8-900 fős településen a magyar-szerb lakosság aránya közelítőleg fele-fele volt egészen az 1950-es évekig.

II. Újság-előfizetéstől a népkönyvtárig 1885–1929. Eötvös József

vallás- és közoktatásügyi miniszter 1868-ban kiadott törvénye népiskolák létesítését rendeli el, mellyel párhuzamosan népkönyvtárak felállítását is tervbe vette. Ez a korszerű gondolat csak részben és lassan valósult meg, az iskolákra és könyvtárakra vonatkozóan egyaránt. Évek alatt fogalmazódik meg az a felismerés, hogy a könyvtárak csak akkor fejlődhetnek igazán, ha a település maga karolja fel a fejlesztés ügyét, vagyis a népkönyvtár működéséhez a községi előjárásnak kell a költségvetésben erre fenntartási összeget biztosítania. Az általában szegény kistelepüléseknek csak a töredéke tud erre valami kevés pénzt biztosítani, de az is lehetséges, hogy nem ismerik fel a népkönyvtárak fontosságát.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa telepíti a legtöbb könyvtárat, s többször történik meg, hogy egyleteken keresztül sikerül megszerveznie. Az I. világháború és a Trianont követő években, a létéért küzdő Magyarországon Klebelsberg Kunó kultuszminiszter népiskolai programja mellett kapott nagyobb lendületet a népkönyvtárak fejlesztése, amely a II. világháborúig tartott.

A településen ennek vetületében haladtak az események. 1885-ben, a képviselő-testületi közgyűlési jegyzőkönyv megállapítása szerint, a Pesti Hírlap előfizetése közművelődési szempontból szükséges.

1903-ban Kovács Lajos községi jegyző népkönyvtár felállítását sürgeti, de megvalósulásáról nincs információk.

1921-ben a százhalombattai ifjúság megalakítja az Ifjúsági és Testedző Egyletet, amely széles körben szervezi maga körül a falu kulturális életét. Az egyleten belül hamarosan működni kezd a legényegylet, a leányegylet, dalárda, varrókör, gazdakör, színjátszó kör. A Fejér Megyei Levéltárban található különböző kimutatások alapján látható, hogy könyvtárat is működtettek, melynek a használatát szabályozták is. Egy 1925-ös leltár szerint az egyletnek 80 darab könyve és 73 darab gazdasági füzet volt, melyet részben vásároltak, részben a Földművelődésügyi Minisztériumtól kaptak. Hétféle újságra is előfizettek, összesen 24 példányban.

A népkönyvtár 1929-ben érkezik meg a községbe: augusztus 26-án a Magyar Királyi Földművelődésügyi Miniszter 107 kötetből álló gazdasági népkönyvtárat adományozott, melyet a község házában állítottak fel.

III. A stagnálás évtizedei 1930–1959. Ez alatt a közel három évtized alatt könyvtárügyben kevés fejlődés látszik. A könyvek száma nem változott, mert a község nem adott támogatást a vásárláshoz.

A község kulturális életébe az hozott jelentős változást, hogy az addig is jól működő Ifjúsági Egylet egy új kultúrház építését határozta el. A jelentős összefogással, sok társadalmi munkával elkészült ház hamar

megettelt étellel és jelentős közösségi események színtere lett. A ház, mára Óvárosi Közösségi Ház, a mai napig működik és szervezi a körülötte élők szellemi életét.

A háború és az utána következő évek meghatározott irányultságú kultúrpolitikája sem hozott jelentős fejlődést a helyi könyvtárügyben. 1952-ben megalapítják a községi könyvtárat, de elhelyezése, fejlesztése és működtetése sok kívánnivalót hagy maga után.

1959-ben a könyvtárat községi közművelődési könyvtárrá nyilvánítják, de még nagyon sokáig nincs főfoglalkozású könyvtárosa.

IV. Az iparosítás kezdetei 1960–1970. A Dunai Kőolajipari Vállalat és a Dunamenti Hőerőmű építése mai mércével mérve is óriási beruházásnak számított. Ennek hatása az állandó lakosok számán is jól tükröződik:

1960-ban 2006 fő, 1975-ben 8600 fő, 1990-ben 15 508 fő.

A szocialista könyvtárpolitika szerint a lakosság és a dolgozók könyvtári ellátását két hálózatra biztosították. A tanácsi közművelődési könyvtárak feladata a településen élők ellátása volt. A szakszervezeti hálózatok az iparban és a mezőgazdaságban, a termelésben, az üzemekben és a munkásszállásokon működtek.

Ez így működött Százhalombattán is. Az óvárosi területet a tanácsi könyvtári hálózat felügyelte, és nagyon lassú változást lehet észlelni ez alatt a tíz év alatt.

A beruházás területén, az üzemekben, az építkezéseken és a munkásszállásokon gomba módra jelennek meg a szakszervezeti könyvtárak és azok apró letétei. A DKV és a DHV munkásszállás területén a barakkok között már 1967-ban felépítik a Beruházások Művelődési Házát, művelődé-

si házakat, bennük szakszervezeti letétekkel. Az állandó lakosság letelepítésére először ún. készenléti lakótelepet hoznak létre, mely később a leendő város magja lett. A Dunai Kőolajipari Beruházás Művelődési Háza kezdetől fogva nagyobb lélekszám ellátására volt hivatva, ezzel párhuzamosan egy dinamikusan fejlődő könyvtár is működött. Ennek keretei hamar túlnőnek a falakon, a művelődési ház egyre gyakrabban nyújtott kulturális szolgáltatást a lakótelepen.

V. Város, művelődési ház és könyvtár nélkül 1971–1984. Százhalombattát 1970 áprilisában járási jogú várossá nyilvánították, és ez a döntés új távlatokat és lehetőségeket hozott a településnek. Ekkor indult meg a házigyári lakásépítés, iskolák, orvosi rendelő és kereskedelmi szolgáltatások bővítése teszik egyre városiasabbá a hétköznapi életet. A fejlődő város új lehetőségeket keres kulturális feladatainak megvalósításához. A Városi Tanács és a DKV Szakszervezeti Bizottsága közös fenntartású közművelődési intézményt hozott létre, ez volt a DKV Beruházás Művelődési Háza, amelynek hivatalosan is feladata lett a város kulturális ellátása. A régi-új intézmény neve Barátság Művelődési Ház, amely ezzel a kinevezéssel jogelődje lett a főtéren majdan felépülő Barátság Művelődési Központ és Könyvtárnak. Ez a szervezeti változás kihatott a könyvtárak fejlődésére és a könyvtári szolgáltatások színvonalára is. Új letétek nyílnak meg a városban, az Óvárosban, Dunafüreden és a Hága László Munkásszállón. Önálló könyvtári gyűjtemények születnek az általános iskolákban, az 1976-ban átadott Információs Központ a kézikönyvtár, az olvasóterem és klubkönyvtár hiányát igyekezett pótolni. Statisztikai adatok

mutatják az olvasás iránti igény jelenlétét, hiszen soha nem látott száma van a beiratkozott olvasóknak és a kölcsönzött köteteknek.

A város kulturális élete óriási lendülettel indul fejlődésnek ezekben az években. Sorra alakulnak a különféle klubok, működik a Helytörténeti Gyűjtemény, amely megalapozza a Matrica Múzeumot.

A letétek szétszórtsága, a folyamatos helyiség gondok, a különböző tulajdonú gyűjtemények és az önálló szakmaiság hiánya egyre több problémát vet fel a könyvtár működésében és akadályozza intenzív fejlődését. Városi szintű és mértékű művelődési ház és könyvtár építésére hamar megformálódott az igény, de a félmegoldások elkerülése végett a város vezetése inkább kívárta a megfelelő lehetőségeket ennek elkészítésére. 1973-tól már minden fejlesztés a majdan felépülő kulturális központ céljaihoz igazodik. Erre viszonylag sokat kellett várni, 1977-ben indult meg az építkezés, és csak 1984-ben és 1985-ben került sor az épület átadására.

VI. Barátság Művelődési Központ és Könyvtár 1985–1991. 1984 decemberében került sor a könyvtári szárny átadására. Az intézmény neve jelzi a léptékváltást, de az integrált működést is. A könyvtár céljára tervezett épület teljes mértékben megfelelt a modern könyvtári elvárásoknak és normatíváknak: külön felnőtt- és gyermekrészleg, zenei stúdió, hatalmas raktár, lift, konyha és zuhanyzóhelyiség. Fontos változást hozott a sok kicsi letét összevonása, amely lehetővé tette a gyűjtemény egységesítését. Végre van közvetlen vezetője a könyvtári szakfeladatoknak, aki egységében látja és irányítja azokat.

Létrejött, megszületett a város könyvtára.

Ezekben az években komoly szakmai hiányosságok pótlására került sor: elkészülnek az alapidokumentumok, gyűjtőkori leírás, katalógusépítési szabályzat, felnőtt- és gyermekkönyvtár szerzői katalógus. A könyvtár mint tájékoztató intézmény egyre inkább elfoglalja helyét a városban. Bővül a szolgáltatások köre: folyóirat, videó- és hanganyagok kölcsönzése, ajánló-bibliográfia készítése, saját klubok alapítása.

Egyre inkább megtalálja helyét a városi közoktatási feladatok sorában a gyermekkönyvtár, amely az iskolákkal és az óvodákkal együttműködve komoly feladatokat vállal az olvasóvá nevelés folyamatában. Tevékenységével hamarosan városi rangra emelte szakmai munkásságát.

A Barátság Művelődési Központ kultúraszervezése szinte minden területre kiterjedt ezekben az években. Itt kezdte szervezeti működését a Matrica Múzeum, a Szabadidő Központ, a Hírtükör, a Városi Televízió, melyek kellően megerősödve egy idő után leváltak a BMKK-ról.

A könyvtár fejlődése, önálló szakmai kiteljesedése sem volt akadálytalan ilyen szervezeti formában, ezért 1991. január 1-jével levált a Barátság Művelődési Központtól.

VII. Az önálló Városi Könyvtár 1991-től. A könyvtári épületszárny az 1., 2., 3. terem kivételével az intézmény fennhatósága alá került. A cserébe kapott két terem hasznosítása megtörténik: a stúdióban a zenei könyvtár kialakítására került sor, a 9-es terem előadó-helyiségnek rendezték be. Erről nagyon gyorsan kiderült, hogy elhelyezkedésénél fogva alkalmatlan a rendezvények befogadására, mert a mellette és fölötte levő termekben meglehetősen zajos sport- és nép-

táncos foglalkozások vannak. A helyiséget ezek után a SZIKE vette bérbe és használta 2009-ig. Műszaki és gazdasági ügyintézés vonatkozásában részben önálló maradt a könyvtár, de szakmai önállósága teljessé vált.

A megváltozott politikai és gazdasági viszonyok hatással voltak a szellemi életre. Más kérdésekre kellett a könyvtárnak választ adnia, más igényeket kellett kielégítenie. A kor érdeklődése elsősorban a szellemtudományok felé fordult, úgymint ezotéria, vallás, filozófia. Hamvas Béla szellemi öröksége hamar a könyvtár látókörébe került. 1993-ban már elhangzik az első róla szóló előadás. Elhagyva a népszerű természetgyógyászati rendezvényeket, 1996-tól egyértelműen Hamvas Béla szellemi örökségének megismerésére vállalkozott a könyvtár és a hallgatóság is. Az ismeretszerzésnek egy újonnan szokásba jött formáját választották: a népfőiskolát. A féléves, éves időtartamra meghatározott téma feldolgozása előadás-sorozat keretében történik, a rendszeres hallgatók a félév végén elismerő oklevelet kapnak. A témaválasztás sikerességét a hallgatóság magas létszáma igazolta vissza. A választott szellemi színvonal hamarosan a könyvtár többi rendezvényének eszmeiségét is meghatározza.

Ebben az időben indul meg a könyvtár számítógépesítése. Az első a zenei könyvtárban nyer elhelyezést, majd követi a többi is a kölcsönzésben és feldolgozásban. Új kihívás előtt áll a könyvtár és a könyvtárosok is, hiszen egy új szakmát kell elsajátítani, működtetni: ez az informatika. Megkezdődik a papír alapú információ elektronikus információra alakítása, a könyvtár ilyen alapú működtetése a Szirén Komplex Könyvtárkezelői Rendszerrel. Ezt az óriási munkát több év alatt, kibővített létszámmal végzik

el. 1999 óta a könyvtári nyilvántartás teljes skáláját a SZIKLA Komplex Könyvtárkezelői Rendszer végzi, a vásárlástól a leltározásig.

1996-ban Százhalombatta Város Önkormányzata Városi Internet Központ létesítését határozta el, melynek működtetését a Hamvas Béla Városi Könyvtárra bízta. Feladata elsősorban a városi közintézmények és az iskolák korlátlan és ingyenes, valamint a lakosság kedvezményes internetes ellátása. Ez a döntés a könyvtár internetes ellátását is érintette, amelynek használata egy újabb szakmai kihívást jelentett. A tanulásra fordított energia meghozta a gyümölcsöt, a könyvtár elektronikus működtetése a kor elvárásai szerint történik. Ebbe beletartozik az eszközök folyamatos korszerűsítése, a legújabb szoftverek megvásárlása, a könyvtárosok szakmai továbbképzése.

A könyvtár belső és külső szellemi fejlődésének útján megérett a névválasztásra, amely az előzmények után szinte természetes volt, hogy Hamvas Béla. Az akkor még élő özvegy, Kemény Katalin hozzájárult a kéréshez.

VIII. Hamvas szellemében 1999-től.

A névfelvétel utáni évtizedben kiteljesednek az előző évek szakmai kihívásaira adott jó válaszok, és ez a könyvtári tevékenység minden területére elmondható.

Az állomány igényes és tudatos fejlesztése minőségi gyűjteményt eredményezett, amelyet a magas olvasói létszám is jelez.

A számítástechnika magas szintű alkalmazása elismerést váltott ki a szakmán belül és a felhasználók körében is.

A közel másfél száz rendezvény és annak szelleme, színvonala olyan látogatói kört vonzott be, amelynek tagjai több esetben már a városon túlról jöttek.

A Szellemi Szabadegyetem előadói országosan ismert nevek, akik a felkéréskor nemegyszer jelezték, hogy ismerik a könyvtár jó hírnevét.

Hamvas Béla szellemi örökségének ápolásában elismert és elfogadott a könyvtár tevékenysége.

Erre az időszakra esik a saját kiadványok megszületése. Több könyv előkészítésében vesz részt, és öt önálló dokumentum megjelentetésére vállalkozik.

A gyermekkönyvtárból 2005-ben indul el a gondolat, hogy Benedek Elek születésnapja legyen a Magyar Népmese Napja. Ez az ötlet országos mozgalommá nőtte ki magát, szintén elismertséget hozva az intézménynek.

A könyvtár munkájának elismerését jelzi, hogy 2009-ben az önkormányzat egy Városi Archivum működtetését bízta rá.

A népfőiskola, ill. a szellemi szabadegyetem erőteljes működésének kiemelkedő bizonyítéka a 2010-ben megjelenő kiadvány, amely az Orosz szellemi történeti sorozat önálló produktuma, a könyvtár és hallgatóság közös elhatározásából.

IX. A XXI. század kihívásai. A könyvtár mint intézmény és mint szakma nagy változások előtt áll. Az információhoz való hozzáférés, annak hardveres és szoftveres fejlődése alapjaiban hat a könyvtár intézményi létére és a könyvtáros feladatára. A teljesen szabaddá vált és elszemélytelenedett információ ellensúlyozására pedig a közösségek ápolása, a bennük élő hagyomány és szellemi értékek továbbadása legalább olyan fontos szerepet ad a könyvtárnak és a könyvtárosoknak.

A mottóul választott idézet szerint nem marad feladat nélkül a százhalombattai Hamvas Béla Könyvtár sem.